

De laatste ijstijd

Tijdens de laatste ijstijd was Nederland een ijzige vlakte. De mensen overleefden in de koude omgeving door gebruik te maken van tenten of grotten en te jagen op dieren. Informatie over die tijd halen we onder andere uit grottekeningen.

Opdracht: Maak een tekening van een dier dat leefde tijdens de laatste ijstijd.

Doelen

- ◆ Met de les kun je aansluiten bij **kerndoel 51**: tijdsaanduidingen, voorwerpen van vroeger, verhalen over vroeger **kerndoel 52**: de levenswijze van jagers en verzamelaar en **kerndoel 32/33**: begrippen van tijd.
- ◆ De leerling weet wat de omtrek van een vorm is, kan die herkennen in een afbeelding en kan vormen weergeven door gebruik te maken van een omtrek (of contour).
- ◆ De leerling kan een tekening maken door met houtskool dikke en dunne lijnen, donkere en lichte vlekken te maken. De leerling kan het materiaal uitvegen met de vinger of uitgummen met kneedgum.
- ◆ De leerling kan meerdere schetsen maken om te zoeken naar verschijningsvormen.

Materiaal

Je hebt nodig voor tekenen met houtskool:

- ruw tekenpapier (A3 of A4 formaat)
- houtskool
- kneedgum
- fixatief of haarlak (om het werk te fixeren)

Je hebt nodig voor onderzoek:

- kopieerpapier
- grijs potlood

Bijzonderheden:

- Zorg voor voldoende afbeeldingen (internet, boeken) van dieren die in de ijstijd leefden of vraag aan de leerlingen zelf afbeeldingen te zoeken.
- Gebruik als ondergrond een willekeurig stuk pakpapier en verkreukel het voordat erop gewerkt wordt. Hang alle werkstukken daarna overlappend op zodat een grote rotswand ontstaat.
- Je kunt in plaats van houtskool ook conté (krijt) gebruiken dat ook in de kleuren wit, rood en sepia verkrijgbaar is.

En verder

Extra informatie over de mammoet vind je hier:

<https://schooltv.nl/video/de-mammoet-de-koning-van-de-ijstijd/#q=ijstijd>

De les in fases

Oriënteren

1. Bespreek het vormdoel.
2. Vraag leerlingen of ze weten wat het is. Leg het zelf uit of toon het filmpje. Is dit vormdoel al eerder aan bod gekomen? Herhaal dan kort de informatie.
3. Toon het beeldmateriaal van de bouwsteen betekenis en bespreek het kort.
  - Welke dieren herken je in de grottekeningen? [Bizon, hert, rendier].
  - Welke verschillen zie je in de manier waarop de tekeningen zijn gemaakt? [Tekening uit lijnen, uit vlakken, combinatie lijn en vlak].
  - Als jij in de ijstijd leefde en net terugkwam van de jacht, welk dier zou jij dan op de wand van grot tekenen? Waarom dat dier?
4. Bespreek de opdracht.

Onderzoeken

1. Geef leerlingen de tijd om te onderzoeken wat ze willen maken.
2. Ze doen dat door meerdere schetsen te maken.
3. Gebruik eventueel de bouwsteen onderzoek. Toon het filmpje, leg zelf uit of herhaal kort de informatie.
4. Begeleid de leerlingen individueel door het stellen van reflectievragen. Suggesties:
  - Dat is een goede schets. Kun je het ook nog op een andere manier schetsen?
  - Kijk eens naar het inspiratiemateriaal. Waar kun je nog verbeteringen aanbrengen?
  - Voor deze figuur heb je een dikke/dunnen/grillige/vloeiende contour gebruikt. Probeer dezelfde figuur nu eens met een ander soort contourlijn te maken.
5. Houd eventueel aan het eind van het onderzoek een tussentijdse beschouwing; in groepjes of klassikaal. Je kunt hiervoor de nabeschouwsingsvragen onderzoek gebruiken.

Uitvoeren

1. Wanneer er voldoende schetsen zijn gemaakt, werken de leerlingen één van hun schetsen verder uit.
2. Leg de werkwijze tekenen met houtskool uit. Doe de techniek zelf voor, toon het filmpje of herhaal kort de inhoud.
  - Ik zie veel mooie lijnen. Kun je ook vlekken maken?
  - Hier zie ik een dikke lijn (of vlek), kun je ook een dunne lijn (of vlek) maken?
3. Wanneer de tekeningen af zijn, spuit je ze in met fixatief of haarlak zodat het werk niet meer kan vlekken of afgeven.

Evalueren

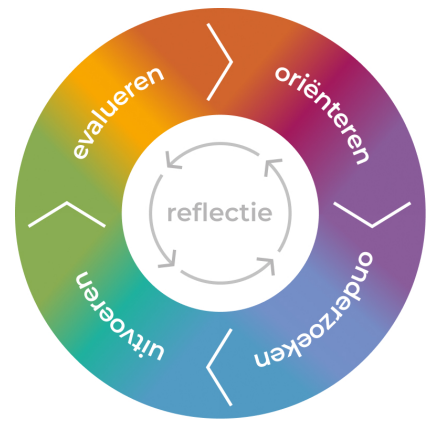
Klik op 'Nabespreken: wat hebben we geleerd?'

Bespreek de vragen op het digibord klassikaal of laat leerlingen de vragen in groepjes of individueel beantwoorden. Mogelijke vragen:

- ◆ Hang alle dieren bij elkaar zodat een grote rotstekening ontstaat.
Welke dieren herken je? Waaraan herken je ze?
- ◆ Welke verschillende soorten lijnen zie je allemaal? Vertel eens.
- ◆ In welke tekening is de houtskool op veel verschillende manieren gebruikt. Wijs eens aan.
In welke tekening zijn lichte en donkere vlekken? Hoe heeft de maker dat gedaan?
Wie heeft er een tip voor de volgende keer?
- ◆ Pak de schetsen erbij.
Wat zijn de verschillen tussen de schetsen?
Welke schets heb je gekozen om uit te werken en waarom?
Leg twee werkstukken bij elkaar waarvan de schetsen op elkaar lijken. Lijken de werkstukken ook op elkaar? Waaraan zie je dat?

Spelen met lesfases en lesdoelen

- De lesbeschrijving is een richtlijn, geen keurslijf. Voel je vrij de volgorde van de bouwstenen naar eigen inzicht aan te passen.
- Is het doel van een bouwsteen al bekend, dan is een korte mondelinge herhaling voldoende.
- Vind je 2 nieuwe leerdoelen te veel voor je leerlingen? Kies dan het doel uit dat ze het hardst nodig hebben voor de opdracht. Of splits de les op. Les 1: aanleren werkwijze, les 2: betekenis en vormdoel.

Aanpassen werkwijze

Liever een andere werkwijze bij deze les? Je kunt de betekenisbouwsteen combineren met onderstaande werkwijzes. Wissel je een bouwsteen, kijk dan altijd kritisch naar de voorgestelde volgorde in de lesbeschrijving en pas naar eigen inzicht aan.

- schilderen met (water)verf
- tekenen met oliepastel, (kleur)potlood, houtskool